

הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א
מח"ס שו"ת עולת יצחק ועוד

אכילת חגבים הכשרים על פי מסורת

[ח"ב - המשך מגליון קודם]

ד. נשאר לנו להשיב על השאלה הרביעית, והיא אינה שאלה חדשה כשאלותיך הקודמות, אלא כבר עלתה על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן, בעשרות השנים האחרונות שנתקבצו קהילות ישראל ממזרח וממערב מצפון ומים, לירושלם עיקרית ולשאר מקומות בארצנו הקדושה, ואז נודע להם כי לא מכל הבנים שהיו סמוכים תחילה על שולחן אביהם שבשמים נאבדה מסורת החגבים הכשרים בפיוורם בגלות, כי מקצתם עדיין יודעים אותה ומחזיקים בה, וכפרט ק"ק תימן יע"א שכמה פעמים שכא הארכה לארץ ישראל אכלו אותם התימנים בפשיטות כמקובל בידם מקדם קדמתה, האם יכולים בני שאר קהילות לסמוך עליהם ולהשיב לעצמם את האכילה.

מה גם שלכאורה כבר סגר עליהם את הדרך בטורי זהב על הש"ע יו"ד סימן פ"ה וז"ל, ועכשיו נוהגים שלא לאכול שום חגב אפילו בידוע ששמו חגב, לפי שאין אנו בקיאים בשמותיהם ע"כ. וכן ביד אברהם הנדפס בגליון הש"ע שם לעניין כנפיו של חגב דכענין שיחפו רוב ארכו ורוב היקפו, אם סגי ברוב ע"י מדידה [ועיין על זה בדברינו לעיל אות א' ד"ה ודע] סיים, "לדידן" אין נפקותא בזה, כיון שאין חגב נאכל אלא במסורת ע"כ. וכבר המאירי בדורו כתב בחולין דף רל"ב, שאמנם בהרבה מקומות מספרד אוכלים חגבים, אבל בארצות הללו אין המנהג להתירם, הואיל ואין נודע לנו שהם נכללות במין החגב יעו"ש.

אה"ח 1234567

האחד מהם הוא מהרי"ח סופר שעלה מבבל לירושל"ו, שכתב על זה בקצרה בספרו כף החיים יו"ד סימן פ"ה סק"ו אחרי שהקדים דברי הרשב"א בתורת הבית ובחידושו [על מסכת חולין] והביאו הכנה"ג סוף אות ג' שהרבה מקומות יש בספרד שאוכלים את החגב, הוסיף הכה"ח מדנפשיה שכן הוא המנהג בתימן שאוכלים אותו, וא"כ התימנים ההולכים לעיר אחרת, או הבאים לדור בירושלם ת"ו, מותר לאכלם על פי המסורת שיש בידם, כמ"ש לעיל סימן פ"ב סעיף ד' גבי עוף וכו' עכ"ל.

והיינו דהתם פסק מרן כי מי שיצא ממקום שיש להם מסורת והלך למקום שאין להם מסורת, מותר לאכלו ע"כ, וקל וחומר קהילה שלימה. ומוכח שסובר הכה"ח דדוקא לתימנים גופיהו שרי, אבל לא לספרדים ולאשכנזים, וטעמו מתבאר מתוך מה שהקדים לעיל מינה סק"ד את דברי הט"ז שעכשיו נוהגים שלא לאכול וכו' כמ"ש לעיל, וציין על זה שגם הכנה"ג העלה דבריו וכתב "וכן הוא המנהג במקומותינו" [אם כן לא רק האשכנזים שהט"ז מהם, אלא גם הספרדים שהכנה"ג מהם, אף כי לא יוכל להעיד על כל ארצות הספרדים רק על ארצו שהיא תורכיה, ועיין לקמן ד"ה ומה שהוסיף. יב"ן] ושכן כתבו לחם הפנים וכית לחם יהודה וחכמת אדם וזבחי צדק [האחרון בבלי, והקודמים אשכנזים. יב"ן] יעו"ש. גם באורח חיים סימן תקע"ו ס"ק מ"ט העלה כף החיים דברי הברכ"י בשם חסד לאברהם שאין מותר לאכול שום מין מהם, לפי מה שכתב מרן הש"ע שם שאין אנו מכירים מהו המין ששמו חגב, והוסיף עליו שכן כתבו הט"ז ושאר אחרונים ביורה דעה וכדלעיל.

אמנם כבר ביארנו בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת שמיני על פסוק "את הארבה למינו", ד"ה אין שיהיה, שאין ראיה כלל מדברי מרן הש"ע שם. ולקמן ד"ה ומעתה, יתבאר שגם מדברי הט"ז וסיעתו אין טענה. וכעין זה שיטת הכה"ח באו"ח סימן קמ"ג סס"ק ל"ד שאין להם לקרות בס"ת של תימנים מטעם השינויים שיש בפרשיות ובשירות ובאותיות, וטעמו מבואר בתשובתו שבספרו באר מים חיים כת"י שהגיעה לידי דאזלינן בתר רוב ספרי תורה. ובספרי הקטן תגא דאורייתא

הישגתי עליו באריכות, דלא שייך בכה"ג למיזל בתר רובא. ושם ביררתי מסורת ספרי תימן שיסודתה כהררי-קודש, ואדרבה היא העיקר.

אוצר החכמה

והשני הוא מה"ר יוסף ידיד הלוי, שעלה מארם-צובה לירושת"ו, והוא האריך על פתגמא דנא בספרו שו"ת "ימי יוסף" בתרא חלק יו"ד סימן ג'. וכיון שאין הספר מצוי, וגם יש לי העני להעיר קצת על דבריו, ובמעט מהם להוסיף נופך בביאור כוונתו, נעתיק אותם תחילה בשלמותם, ונציין צורת כוכב בכל מקום אשר ימצא שם בדק שנעמוד עליהם אחר כך. ואלו הם:

שנה זו, לא יבואו פעמים צרות כאלו ב"מ [כר מינן], לא מנייהו ולא מקצתייהו, ובכלל דברים הרעים בא ארבה גדול וחזק. ויש קהל גדול פה מק"ק תימן שהיו אוכלים ממנו, והיו אומרים שזה אוכלים אותו במדינתם, והיו יודעים ומקובל להם שזה הוא מין חגב טהור, אם אנו יכולים לאכלו פה על פי מסורת שלהם, ואם מתענים או מתריעים עליו בכה"ג.

ונראה לי בזה שכל זמן שאינו משחית יכול הארץ, אין מתענין וכל שכן שאין מתריעין אלא זועקין בלבד, כמ"ש מרן בש"ע או"ח בסימן תקע"ו סעיף ט' וכן על הארבה וכו' אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתריעין אלא זועקין וכו'. אע"ג שסיים מרן ועכשיו שאין אנו מכירין מינים הללו, על כולם מתריעין, היינו דוקא במקום שאין מכירין כלל מהו חגב ומהו ארבה, אבל במקום שמכירין מהו חגב ואוכלים אותו על פי המסורת שיש להם מאבותיהם, ודאי כיון שאוכלים אותו איך יתענו עליו*. ואף שפה אנו אין מכירין, כיון שיש קהל המכירין ואוכלים אותו, אף אנו שאין מכירין, ודאי תועיל לן המסורת שלהם שהם אוכלים אותו שאנן לא נתענה עליו ולא נתריע. ולא מבעיא להך סברא שפסק מרן בש"ע יו"ד סוף סימן פ"ב [סעיף ה'] גבי עוף, שאם שאר מקומות שאין להם מסורת יכולים לאכלו על סמך מקום שיש להם מסורת דשרי, א"כ כיון שאנו יכולים לאכול חגב זה על פי מסורת של-בני תימן שיושבין פה ואוכלים אותו, א"כ כיון דאכילתו משתרי על פיהם, ודאי שלא נתענה ולא נתריע עליו.

אלא אפילו לסברת האוסר שכתב מרן שם ומסיק שיש לחוש לדברי האוסר, היינו לענין איסור אכילה, אבל לענין להתענות ודאי נסמוך עליהם, דלו יהא אלא כעדות דעלמא שמעידין שזה חגב, ודאי נסמוך להקל שלא להתענות ולא להתריע אעפ"י שאין מכירין אנו. ולקמן יתבאר אף לענין אכילה בכה"ג ראוי לסמוך לאכול אנו על פי מסורת של-ק"ק תימן.

איך שיהיה, הדבר פשוט בכה"ג דנדון דידן לא מתריעין ולא מתענין אלא צועקין. ובפרט שענין זה היה בימי ניסן שמרן פסק בהדיא באו"ח סימן תכ"ט שאין מתענין בו להזכיר בצבור, והרמ"א הוסיף שם שאפילו תענית יחיד אין להתענות בו יעו"ש. וא"כ לפי כל האמור, כמה טעו ק"ק אשכנז שהכריזו אז תענית על זה, ואין להם על מה שיסמוכו.

ולענין אם יכולין לאכול בני ירושלים הארבה על סמך ק"ק בני תימן הנ"ל, הן אמת שביו"ד בסימן פ"ה גבי סימני חגב, לא נזכר שם בדברי מרן מזה, אם יש לסמוך בזה על מסורת של-עיר אחרת או לא. עכ"פ ילפינן ליה מדין עופות הנזכר בסימן פ"ב, ושם כתב מרן שיש לחוש לאסור וכנז"ל. עכ"פ בני אשכנז הדירים פה, שלא קיבלו עליהם הוראות מרן ז"ל, יכולים לסמוך להקל. ובפרט שהש"ך אחד מרבני וגאוני אשכנז, כתב דליכא פלוגתא בזה כלל, דהרא"ש איירי במקום שלא קיבלו בו היתר ומ"מ לא נהגו בו איסור, והרשב"א [איירי] להדיא במקומות שנהגו בו איסור, וחיישינן שנהגו כך מפני עופות הטמאים הדומין לאלו יעו"ש.

ולדעתי אף לדין שקיבלנו הוראות מרן ז"ל, יש להתיר משנים שלושה טעמים. אחד, ידוע מה שכתב בספר בן אברהם בקונטרס הספיקות משם הרב נאמן שמואל, והבאתי דבריו אנא עניא במקום אחר, דעבדינן ספק ספיקא נגד מרן, אף שיהיו משני הצדדים הם נגד מרן ז"ל. וא"כ הכא

נמי עבדינן ספק ספיקא, דילמא הלכה כהש"ך דהרשב"א והרא"ש לא פליגי כלל, ובמקום שלא נהגו איסור אך שלא קיבלו בו היתר, לכו"ע שרי, דיש לסמוך אמקום שיש להם מסורת. ואת"ל דאף בכה"ג פליגי וכדעת מרן ז"ל, דילמא הלכה כהרא"ש ז"ל דס"ל דהני שלא קיבלו בו היתר, שרי לסמוך אהני מקומות שיש להם מסורת. ועוד, דילמא ע"כ [עד כאן]

לא לסמוך אמסורת שבעיר ושכמדינה אחרת. אבל במקום שממדינה ועיר אחרת שיש להם מסורת באו לכאן קהל גדול וקבעו דירתם פה ואנו רואים אותם בעינינו שהם אוכלין אותו, אולי כה"ג כו"ע מודו דסומכין על מסורת דידהו*. ובודאי אפילו מי שאוסר בזה שלא לסמוך אמקום אחר שיש להם מסורת, ודאי איסור זה אינו אלא מדרבנן, וא"כ ודאי היכא דאיכא איזה ספק, (להקל) [למיקל] שומעין, דספק דרבנן לקולא. ועיין בשו"ת מוהר"י סגל בסימן צ"ה יעו"ש.

ועיין להרב פרי תואר אף כי השג השיג שם על דברי הש"ך הנ"ל, עכ"ז כתב וז"ל: דכל זה מיירי דזה העוף שהיו נוהגים בו איסור, היה מחמת שלא הגידו להם אבותיהם שהם מותרים, אפילו שלא הגידו להם שהם אסורים וכו'. אבל בעוף הבא לפנייהם בעיר אחת שלא נהגו בו לא איסור ולא היתר להיות שלא בא לפנייהם עד עתה ואין להם קבלה, ומצאו עיר אחת שאוכלין אותו עוף בקבלה, פשיטא לי דלכל הדעות דין הוא שתסמוך עיר אחת על חברתה ואין כאן חששת הרשב"א כלל עכ"ד.

ועיין בשו"ת דבר משה תאומים בסימן ד' שהביא דברי הפר"ת הנ"ל וסמך עליהם להלכה, ודחה דברי מוהרש"ק רב בדורו יעו"ש. ואם כן גם כנ"ד כן הוא, כיון שהארבה אינו מצוי לבא כי אם פעם אחת לכמה שנים, הו"ל כהך דינא דעוף שלא נהגו בו לא איסור ולא היתר להיות שלא בא לפנייהם עד עתה ואין להם קבלה, שכתב הפרי תואר שאם מצאו עיר אחת שאוכלין אותו עוף, שלכל הדעות יש לסמוך על זה. והכי נמי בחגב, מה שלא קיבלו בו לא איסור ולא היתר, יען שאינו מצוי, והוי כמי שלא בא לפנייהם עד עתה*. ומה שכתב הט"ז בסימן פ"ה דעכשיו נוהגין שלא לאכול שום חגב אפילו בידוע ששמו חגב, לפי שאין אנו בקיאים בשמותיהן כיעו"ש, זה בלא"ה נגד מרן שכתב אלא א"כ שמו חגב, נראה דס"ל דיש לסמוך על זה אם ידוע ששמו חגב אף בזה"ז, דאם לא כן היה כותב מרן זה המנהג שנהגו שלא לאכול משום שאין בקיאים עכשיו. וגם מה שייך מנהג בזה בדבר שאינו מצוי [אלא אחת] לכמה שנים*. וגם אולי במדינתו של-הט"ז הוא שנהגו כך*. וידוע לכל, דבר שלא נודע לן המנהג, הולכין אחר הדין, והדין הוא אחר הבדיקה אם ידוע ששמו חגב שרי. ועוד ע"כ [עד כאן] לא קאמר הרב ט"ז אלא על הך דידוע ששמו חגב בלתי מסורת, כמו שכתב לפי שאין אנו בקיאים בשמותיהם. אבל ע"י מסורת שזה המין שמו חגב, ודאי מודה הט"ז דסמוכין על המסורת אף האידנא, וזה פשוט. ומכל שכן אם נצרף סברת הרי"ף ז"ל דקא סבר דאין צריך שיהיה ידוע ששמו חגב, רק בבדיקת הסימנים, דקא סבר שרכי יוסי דאמר בפרק אלו טריפות (דף נ"ט ע"א) דבעינן שיהיה שמו חגב, פליג אתנא קמא והלכה כתנא קמא, והוכחו דבריו בכ"י שם בסימן פ"ה יעו"ש.

וא"כ לפי כל הני טעמי וסניפי יש לסמוך ולהתיר. אך ודאי ודאי לפי זה אין לסמוך על המסורת שלהם שאומרים שזה מין טהור ואוכלין אותו שכך מקובל להם מסורת, זה לא אהניא לן עד שיאמרו שכך נמסר להם שמין זה שמו חגב, דאל"כ אולי מה שנמסר להם שאוכלים אותו והוא מין טהור סוברין כהרי"ף דבסימנים סגי, ולא בעינן שנדע שיהיה שמו חגב. וכן מדוקדק לשון מרן שכתב או מסורת ששמו חגב*.

ואחר כל זה, ראה ראיתי להרב מחזיק ברכה בחלק יו"ד בסימן פ"ה שהביא מהגהת שו"ת יכין וכו' בחלק א' סימן ס"ד, שאין בזמן הזה מסורת ביד שום אדם על הצד הזה, דהיינו שיהיה מקובל בידו שזה שמו חגב, יעו"ש מה שהאריך קצת בזה ופירש דברי הרשב"א היפך משמעות דבריו. וכבר השיג עליו בזה הרב ברכי יוסף שם*.

איך שיהיה: עכ"פ לעניין דינא אם נתברר לנו אפילו על פי מסורת הק"ק בני תימן שהם ממדינה אחרת, שזה המין אוכלין אותו והוא שמו חגב, אז יש לסמוך בפשיטות לאכלו. אך אם יעידו סתם שהם מקובל להם שהוא מין טהור ואוכלין אותו, אך לא ידעו ולא נתקבל להם אם שמו חגב או לא, אז ודאי אין לסמוך עליהם, אך הם מה שאוכלין אין למחות בידם. זהו מה שנ"ל ואין להאריך עוד יותר, עכ"ל תשובת הגר"י ידיד הלוי זצוק"ל.

וכעת אבוא להעיר ולהאיר על סדר דבריו כמו שייעדתי, בעזרת צורי ומשגבי אשר אליו יחלתי. והנה מה שכתב (בד"ה ונראה לי) דכיון שאוכלים אותו אין יתענו עליו וכו' ע"כ, נלע"ד פשוט כי לא קרב זה אל זה, הגם שנראה כי בזמנו ובמקומו של-מרן הש"ע לא היו אוכלים אותו, מ"מ הרי ארבה וחסיל וגובאי מפורש בגמרא וברמב"ם פ"ב מתעניות הל"י [וגם בש"ע בתחילת הסעיף שם] שמתענים ומתריעים עליהם, אעפ"י שבזמנם ודאי שהיו נאכלים. כי סוף סוף תועלת אכילתו, אינה שווה בגודל נזקו. ועוד שיש לחוש שמא יבואו בריבוי עצום, שאז לא יועיל ולא יציל כמה שיאספו ממנו לאכול. ומה שלא נהגו אצלינו בתימן להתענות או להתריע ולכלל הפחות לזעוק עליו, כבר תירצנו בנפלאות מתורתך פרשת שמיני על פסוק את הארבה למינו, ד"ה ועדיין, משום דאדרבה מפני הדוחק והעניות רבים היו שמחים בכוא הארבה להקל על רעבונם, ועוד דשאני התם בחור"ל שרוב ככל השדות של-גויים יעוש"ב.

ואעיקרא מה שהשוה הרב חגב שבהלכות תענית לחגב שאוכלים אנו בני תימן, נלע"ד כי המה שני עניינים שונים, התם מיירי על חגב בתורת מין פרטי כמו שנזכר בתורה 'ואת החגב למינהו', והחגב שאנו אוכלים הוא בתורת שם כללי, אבל שמו הפרטי הוא ארבה, כמו שהוכחנו באריכות בעיני יצחק אותו ל"ב.

שו"ר כי מהר"י עיאש בספרו מטה יהודה, בליקוטים דשייכי לש"ע או"ח סוף סימן תקע"ו כתב בזה"ל: הא דתנא-קמא ממעט חגב, אינו אלא לעניין דלא סגי בכל שהו. אבל כשיהיה הרבה, גם הוא מפסיד, וכמו שענינו רואות דזה המין הנראה בינינו, מסורת היא בידינו ששמו חגב, שהרי נוהגין לאכלו וכדאיתא ביו"ד סימן פ"ה, ואעפ"כ כשיבוא ממנו הרבה הוא משחית ומכלה כל ירק עשב וגם האילנות והפירות שעדיין רבין, וכן מפסיד התבואה בעודה לחה קודם שנתבשלה ונתקשית, ובודאי דעל ההפסד הניכר לעין-כל מתענים עכ"ל.

ולדברינו ניחא שפיר, כי חגב הנזכר התם, מיירי במין הפרטי, ואין זה המין שנוהגים לאכלו, הן אצלינו בתימן, הן באתריה דמהר"י עיאש עיר אלגזאייר, היא הנקראת אלגזייר שבארץ לוב. [אגב, ניכר מבין ריסי דבריו של-מהר"י הנז"ל שלא יכל להעיד מכוח המסורת ששמו חגב, אלא מכוח היתר אכילתו, ועיין על זה להלן ד"ה ודברי, וד"ה ומעתה]. שו"ר קרוב לדברינו בקונטרס "קרני חגבים" סימן ז.

והא דכתב (בד"ה ולעניין) דדילמא לא אמר הרשב"א אלא במקום שאנו רוצים לסמוך אמסורת שבעיר ושבתדינה אחרת, אבל כשבאו לכאן קהל גדול וכו' אולי כולי עלמא מורו דסומכין על מסורת דידהו עכ"ד, לכאורה לפי מה שכתבו הפוסקים דעיר שיש בה הרבה קהילות, חשובה כל קהילה כעיר בפני עצמה (וכמ"ש בס"ד בהקדמה לאגדתא דפסחא פרי עץ חיים מהדורא שנייה אות ו' דף ט"ז י"ז), אם כן אפשר שהוא הדין בנדון דידן, ומה בכך שרואים בעינים שהם אוכלים אותו.

וסברת הרב (ד"ה ואם כן) שנחשב לא קיבלו בו לא איסור ולא היתר וכו' [וגם להלן ד"ה ומה שכתב, סובר שאין נחשב זה למנהג מאחר שאינו מצוי אלא לכמה שנים], קשה להבינה. ואדרבה נראה שכולם סוברים דשפיר נחשב זה למנהג אצלם כיון שהדבר עכ"פ מפורסם, וכשראו שהתימנים אוכלים אותם נחשב בעיניהם חידוש גדול. וכן מוכח מזבחי צדק ומכף החיים שהעלו

לעיל סוף סימן פ"ב דברי הפר"ת אלו לגבי עוף, ואפילו הכי כאן בסימן פ"ה העלו שהמנהג לא לאכול וכמ"ש לעיל ד"ה האחד. גם בארץ תימן גופה, היתה השמועה שבשאר תפוצות ישראל כבר נהגו לאסור זאת, וכמ"ש במרפא לשון פרשת שמיני, כולם נהגו איסור בכל שרץ העוף לעולם, זולתי אנחנו גולי תימן שלא ראינו טובה, ולכן לא עזבנו מקבלת אבותינו מקטנה ועד גדולה יעו"ש. וכ"כ בספר ברית כהונה, מנהגי עיר ג'רבא, שמנהגם פשוט לאסור לאכול. אכילת הארבה מכל המינים, כי אינם נקראים חגב אלא גראד בלשון ערבי וכו' יעו"ש.

ולכאורה יש להתפלא עוד כיצד הרב מסתמך ואזיל ע"ד הפר"ת בזה, ומתעלם שהפר"ת גופו סובר שעיקר היתר אכילת חגב שנהגו בערי המערב, טעות היא מיסודה. הגם שכבר דחו דבריו כמה גדולים שבאו אחריו והחזיקו המנהג לאכלם, גם אני הקטן באתי אחריהם ומלאתי את דבריהם בעיני יצחק אות כ"ז. אבל אי משום הא, לא איריא, כי הנה בתר הכי (ד"ה ואחר) ציין הרב לדברי המחב"ר, והרואה יראה כי שם אות א' הביא דברי הפר"ת שכתב שאיסור גמור הוא, ובקונטרס אחרון חזר המחב"ר להביא בשם ספר רך וטוב שדחה דברי הפר"ת יעו"ש, לפי- כך שפיר העלים עין מזה, דס"ל כוותיה בחדא דלית מאן דפליג עליה, ומסכים למאן דפליג עליה באידך.

ולעניין הטענה (בד"ה ומה שכתב) על הט"ז, מה שייך מנהג בזה הואיל ואין החגב בא אלא אחת לכמה שנים, עיין דרכי תשובה על הלכות שחיטה סימן א' סס"ק ח', ובדברינו לעיל בסמוך ד"ה וסברת, ובעיני יצחק על שולחן ערוך המקוצר יו"ד הלכות אכילת בשר חי סימן קכ"ז אות י'.

ומה שהוסיף (שם) שאולי רק במדינתו של-הט"ז הוא שנהגו כך וכו', יעויין לעיל ד"ה האחד, שם הבאנו שהכנה"ג העיד שגם במקומותיו (בארצו תורכיה) המנהג כך, ועוד. מכל מקום ודאי שפיר דייק הרב, דמין השולחן ערוך לא סבירא ליה הכי. ולפי זה יש לדייק גם משתיקת הרמ"א ומהריק"ש שדרכם להביא את שינויי המנהגים. וכאן שתקו, מכלל דסברי הני מרגן כמין. גם הש"ך שתק, והיה מקום לומר דדוקא בפולין ארצו של - הט"ז, ולא בליטא ארצו של הש"ך, אך מאידך בספרו "נקודות הכסף" שחיבר הש"ך אחרי כן להשיג על ספרו של הט"ז, לא העיר עליו בזה, ומשמע דשתיקתו כהודאה. וכן נראה מספרי האחרונים שבכללם גדולי ליטא שגם הם מסכימים להט"ז, הן אלו ששתקו לו, והן אלו שאדרכא העתיקוהו, כגון בעל חכמת אדם וכנז' לעיל, וכן בערוך השולחן סוף סעיף ה, והוסיף שמימינו לא שמענו שיהא מקום שאוכלים בו חגבים ע"כ [ונברור כי מפני ריחוק הארצות וחוסר אפשרות הקשרים בזמנם, לא ידע מנהג תימן ומרוקו בזה וכיו"ב, וכמו שהערנו בעניינים דומים בעיני יצחק על שולחן ערוך המקוצר הלכות סוכה סימן קט"ז אות כ"ח]. וכבר בבאר היטב העתיק דברי הט"ז. והמאספים הגדולים בעל פתחי תשובה ובעל דרכי תשובה, לא העירו נגד זאת. והדקדוק מלשון מין שכתב הרב (בד"ה ואם כן) ממאי דכתב "או מסורת ששמו חגב" ע"כ, היינו מדלא כתב בסתם מסורת שהוא טהור, כמו שכתב לגבי עופות לעיל סימן פ"ב סוף סעיף ב'.

ודברי הרשב"א שפירש בשו"ת יכין וכו' היפך משמעותם והשיג עליו הברכי יוסף כמ"ש (בד"ה ומה שכתב), הכוונה בזה שכשו"ת יכין וכו' שם נתברר לו כי מסורת מקובלת לאכלם בדורעא ותאפיללת (מרוקו), וכן בתלמסאן ותונס וג'רבה ותראבלס ומחוזותיהם, אעפ"י שלא יכלו לומר כי יש מסורת ששמו חגב רק שהוא נאכל, לכן נדחק לפרש כי מ"ש הרשב"א שנאכל במסורת, הכוונה דכיון שהוא נאכל, נאמר שסמכו על דברי הרי"ף דלא בעינן שמו חגב. אך המחב"ר, שהוא החיד"א בעל ברכי יוסף, השיג עליו שמדברי הרשב"א מוכח שאין זו כוונתו, אלא שתהא להם מסורת ששמו חגב. [וע"ע מ"ש בס"ד לעיל ד"ה וכתת, שגם מדברי מהרי"ע במטה יהודה מוכח כי לא יכל לומר ששמו חגב, אלא מוכח הוכחה מיניה וביה שאוכלים אותם].

ומעתה החזיר הרב ימי יוסף שאלה זו אל התימנים גופם, שאם גם הם כמו בני אותם מקומות שנזכרו בשו"ת יכין וכו' לא יוכלו לומר שמסורת היא ששמו חגב, הגם שלעצמם הדבר מותר, אך

אחרים לא יוכלו לסמוך עליהם, הואיל ובשולחן ערוך פסק מרן דלא כהרי"ף. והנה כלפי התימנים עצמם, היה יכול לסנף צד היתר נוסף, שנשענים על הרמב"ם כדרכם, ושמו חגב בעינין רק כשראשו ארוך ויש לו זנב וכדלעיל אות ב' ד"ה ואם. עכ"פ הניח עיקר שאלה זו תלויה ועומדת, ולא הביא שאלה זו לפני רבני תימן לברר הדברים משרשם, הן מקצתם שהיו בזמנו עמו במחיצתו בירושת"ו, הן רובם ועיקרם שהיו בתימן [כמו שעשה הרא"ק ששאל מהם, וכמ"ש בס"ד בעיני יצחק אות ל']. וכמובן שלא עיין בספרי גדולי תימן שדנו בזה, כגון שו"ת פעולת צדיק, ושתילי זתים הנקרא בנדפס בשם ראשי בשמים, ומרפא לשון וכיו"ב, כי לא היו בהישג ידו. וכבר זכיתי אני הקטן משולחן גבוה לבאר דמסורת היתר אכילתם מבוררת כל צרכה אליבא דכולי עלמא, כי אכן מקובל הוא ששמו חגב, וכמו שהעליתי בס"ד באריכות בעיני יצחק שם אות ל"ב. ואם כן מהשתא הרב ימי יוסף מסכים עמנו שיכולים גם בני שאר קהילות לאכלם. כמו-כן הרב בעל כף החיים בודאי לא נתברר לו שורש מסורת התימנים, ולא שידד עמקים בזה, לכן לא כתב ההיתר אלא כלפיהם עצמם וכדלעיל ד"ה האחד. ברם לפי מה שביארנו שיש מסורת ששמו חגב, ממילא בטלה טענתם הם שאין בקיאים בשמותיהם, ואף הט"ז יודה בכה"ג כמו שביאר בשו"ת ימי יוסף הנז"ל ד"ה ומה שכתב, ואם כן כשרים המה לכל ישראל כולם.

הח"ח 1234567

ואף אם תמצי לומר שאינו כן, והט"ז וסיעתו סגרו עליהם את הדלת, מכל מקום הפרי מגדים פתח להם דלת אחרת באמרו בשפתי דעת (סוף אות א') כי מה שאין אנו [האשכנזים] אוכלים חגב כי אם במסורת, כל חגב שיש לו ארבעת הסימנים ספיקא הוי ולא ודאי. ונפקא מינה כשיש עוד ספק דהוה ספק ספיקא ע"כ. [וע"ע שם אות א' ואות ד']. והעלוהו גם כן בדרכי תשובה ס"ק י', ובזבחי צדק ס"ב, ובכף החיים עצמו ס"ה. [והפמ"ג הוא תנא דמסייע לשו"ת ימי יוסף, שכתב גם הוא בד"ה ולעניין, לעשות בזה ספק ספיקא, אלא דלא אתא עלה מנימוק זה של-הפמ"ג]. ומעתה הא דאינם אוכלים שאינו אלא מספק, חזי לאצטרופי ספק פלוגתא דהרא"ש והרשב"א אם לסמוך על מסורת מקום אחר. מה גם דהשולחן ערוך שם לא פסק כהרשב"א מעיקר הדין כדמוכח מדנקט לה בלשון "יש לחוש" לדברי האוסר, ועוד דהש"ך ס"ל דלא פליגי. ובשער הציון להגר"ח קניבסקי שליט"א שבסוף קונטרסו קרני חגבים (הנדפס בספר שיח השדה חלק ב' דף קל"ט) אות כ"ג כתוב בזה"ל: עיין בדרכי תשובה שיש מפקקים על המסורת בזמנינו, ובפרט שאחרים יסמכו על זה וכו' מיהו אם יש לו ארבעה סימנים ואין ראשו ארוך, לכאורה מסתבר שיכול לסמוך על המסורת כיון דלהרבה פוסקים אם יש לו ארבעה סימנים ואין ראשו ארוך, על כרחך שמו חגב ע"כ. ורשום בזכרונותיי כי הרש"ד מונק בשו"ת פאת שדך (סימן ס"ב דף קי"ב וקי"ד) כתב שאין להם לסמוך על קבלת בני תימן בחגבים, וגם העיר על הטעם שכודים מליבם שיש עליהם צורת ח"ית ע"כ. ומכל האמור בזה תהיה לו תשובה ברורה, ועניין הח"ית נעלם ממנו שיש לזה מקורות בכמה מדרשים וכו' כמו שהארכתי בס"ד בעיני יצחק אות ל"ג.

ומלבד כל זה נלע"ד טעם חדש להתיר אליבא דכולי עלמא, דאפילו לסברת הרשב"א האוסר, הלא אין טעמו אלא מפני שאפשר שנהגו איסור רק מפני עופות טמאים הדומים להם הנמצאים באותם מקומות, וכמובא בב"י שם ובש"ך, וכ"כ המאירי בחולין (דף רכ"א) שיש לפקפק מפני שיש הרבה מינים דומים זה לזה ואין הדבר שווה בהם בכל מקום וכו' יעו"ש. וטעם זה שייך דוקא בעופות כידוע, אבל בחגבים אין מקום לטעות, וכמ"ש לעיל אות ג' ד"ה ומצאתי.

וקרוב קצת לנדון דידן, עניין האתרוגים התימנים, שבזמנינו שנתגלו לשאר קהילות ישראל, לקחו ולוקחים מהם המהדרין מן המהדרין, ועל צבאם ראשי אלפי ישראל הן אשכנזים והן ספרדים, אף על פי שמסורת האתרוגים שלהם היתה שיהיו בהם פלחים בפנים, וזאת כשראו שמסורת התימנים עולה עליהם עשר ידות ומבוררת טפי שהם כודאי בלתי מורכבים. וכבר הארכתי מאוד על הדבר הזה בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות לולב ס"ק ק"י מדף ר"ג ואילך. ושם דף ר"ו ודף ר"ז, דנתי אם זה דומה לעוף דבעינן מסורת וכו' והבאתי מדברי החתם סופר בתשובותיו וכו', וגם מה שכתב בשו"ת ימי יוסף בנדון דידן על חגבים, והעליתי בס"ד שאין בזה שום פקפוק לדידהו לקחת

אתרוגים דידן, ושכה"ד החזון איש והגרי"ז מבריסק וכו' יעוש"ב. ובדברינו לעיל אות א' ד"ה על-כל-פנים. וע"ע מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שולחן ערוך המקוצר יו"ד הלכות כתיבת ספר תורה ד"ה ובאור, לעניין מסורת עיבוד הגויל המקובלת אצלנו. אגב, הרא"ש בתשובותיו כלל כ' סימן כ' כתב, אני לא הייתי אוכל על פי מסורת שלהם, כי אני מחזיק המסורת שלנו וקבלת אבותינו חכמי אשכנז שהיתה התורה ירושה להם מאבותיהם מימות החרבן, וכן קבלת אבותינו ורבותינו שבצרפת, יותר מקבלת בני הארץ הזאת וכו' ע"כ, והביאו הב"י ביו"ד סימן פ"ב בשתיקה כהודאה. וידוע שהארץ הזאת, היא ספרד שהרא"ש ברח לשם מפני חמת המציק שרדף את רבו מהר"מ מרוטנבורג. ומכל מקום מסורת ארץ תימן עדיפא האידינא מכולהו, ולמפורסמות אין צריך ראייה. ומרוב פשיטות הדבר לא הייתי חושב לכתבו, זולת מפני שנשאלתי מקרוב על פתגמא דנא.

הואיל וארכו לנו הדברים, ראיתי לחזור כאן סמוך לחתימה על עיקר תמצית המסקנא לדינא לפענ"ד, כפי סדר השאלות:

א. 'ארבה מדברי' ו'חגב נודד', נחשבים להלכה כמין אחד.

ב. גם חגבים שלא היו בתימן, כשרים.

ג. ציור, תמונה וכדומה, שיהיו בפיקוח ת"ח, דיים להנחלת המסורת לדורות הבאים.

ד. החגבים שאנו אוכלים, מותרים לכל קהילות ישראל.

אנא, תעיין בדברינו הדק היטב הדק, ואשמח לקבל הערות והארות ממך ומן הנלויים אליך. וקובץ על יד ירבה, אחד הממעט ואחד המרבה, ושלומכם ירבה, כמו סלעם וארבה

כעתירת מוקירו

הצב"י יצחק רצאבי

מהנעשה במכון

יום העיון השנתי:

כנס מרשים ומאלף שנערך ע"י "המכון למצוות התלויות בארץ", שולב במסגרת חגיגות העשור של רשת החינוך התורני - כאשר משנה תוקף היתה לעובדה שחגיגות העשור של רשת החינוך התקיימו כסימן "המצוות התלויות בארץ".
אה"ח 1234567

כנס זה, החמישי במסורת הכנסים שמתקיימים ע"י המכון מידי שנה בט"ו בשבט, התרכז השנה ב"איסור כלאים". לכנס זה הוזמנו רבני ערים, חברי מועצות דתיות, מנהלי מחלקות כשרות, משגיחים, וכמובן עובדי רשת החינוך, וכן כל המשתתפים בכינוס.
אוצר החכמה

במקביל לכנס, התקיימה תערוכת המכון ובה הוצגו עצים וירקות רבים, שלגביהם ישנם דיונים בהלכה לגבי הגדרתם, כגון: הפאפיה, חציל, כננה, אננס, ועוד. כן הוצגו שם משתלות על פי ההלכה, הדגמת מצעים מנותקים, וחממות לגידול ירקות ללא חרקים. כמו כן הוקרן לראשונה סרט הסברה על המצוות התלויות בארץ, שהופק ע"י המכון.

הרב אהרון חסקל ראש מחלקת הכשרות באור יהודה דיבר בפני המשתתפים על נושא פירות וירקות יבשים והבעיות הכשרותיות סביבם. הרב יצחק יעקובוביץ רב איזורי כמ.א. לב השרון דיבר על נושא ציפוי פירות בדונג, דבר המצוי מאד בהרבה מפירות ההדר והתפוחים.

הרה"ג אליהו אחרר שליט"א, הקיף את נושא "כלאי בגדים" והביא דוגמאות מעשיות המצויות היום בבגדים שונים. הרה"ג אברהם יוסף שליט"א, רבה של העיר חולון, וראש מערכת הכשרות של הבד"ץ בית יוסף, המשיך והקיף את דעות הפוסקים בענין.

לאחר תפילת מנחה וארוחת צהריים החל המושב השני בדברי ברכה מאת הרב יעקב חמד שליט"א - מנכ"ל רשת החינוך התורני, אשר עמד בדבריו על חשיבות לימוד תורת ארץ ישראל, וסיפר כי נטל על עצמו את חינוך לימוד מצוות אלו בקרב תלמידי ותלמידות רשת החינוך התורני.

הרב יהודה אדרי - מנהל המרפ"ד שע"י המכון מסר שיעור בנושא יסודות איסור כלאים. האגרונום יהורם דנינו נר"ו, המחיש בעזרת שקופיות ושקפים את אופי הרכבת האילנות, ובפרט באפרסק ובשקד, כרקע לשיעורו של יו"ר המכון.

יו"ר המכון הרב שניאור ז. רווח שליט"א נשא שיעור מקיף בדיני הרכבת אילן, כאשר בפתח דבריו עמד אם כלל יש איסור הכלאה [באמצעות פרחים] באילנות, וכמו"כ האריך לבאר מהי ההגדרה בהלכה למין במינו, כאשר נפ"מ חשובה יש לזה לעניין הרכבת השקד על כנות מוכלאות של אפרסק - שקד - נושא אקטואלי מעשי וכלכלי.

אגרונום המכון שלמה ששון נר"ו, הרצה בנושא פעולות גנטיות בצמחים, כרקע לשיעורו המאלף של הגאון רבי שלמה עמאר שליט"א מורה דרכו של המכון. רבי שלמה עמאר שליט"א דן בהיבטים השונים לאיסור והיתר של כלאים באמצעות ההנדסה הגנטית, כאשר מסקנתו להלכה שאפשר לחוקרים להמשיך לעסוק בתחום זה ואין בכך משום איסור כלאים. הכינוס ננעל בתפילת ערבית ובהרגשת סיפוק והנאה רוחנית של כל הנוכחים.